

УДК 336:338

Н. М. Третяк,

*к. е. н., доцент, доцент кафедри економічної теорії, Черкаський інститут банківської справи
Університету банківської справи Національного банку України, м. Київ*

ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ ОНОВЛЕННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

N. M. Tretyak,

*candidate of economic sciences, associate professor of department economic theory,
Cherkasy institute of banking of University of banking of the National bank of Ukraine*

FINANCIAL INSTRUMENTS OF UPDATE OF THE FIXED ASSETS OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

Досліджено стан основних засобів сільськогосподарських підприємств. Здійснено аналіз лізингових операцій в Україні, окреслено заходи щодо оновлення технічної бази сільськогосподарських підприємств.

The condition of the fixed assets of agricultural enterprise is probed. The analysis of leasing operations in Ukraine is done, described measures on modification of technical basis of agricultural enterprise is considered.

Ключові слова: лізингові операції, технічна база сільськогосподарських підприємств, фінансові інструменти, кредитування лізингових операцій.

Keywords: leasing operation, technical basis of agricultural enterprise, crediting of leasing operation, financial instruments.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Для українських сільськогосподарських підприємств питання щодо оновлення основних засобів є надзвичайно актуальним, оскільки переважна частина підприємств продовжує використовувати ресурсоємну та морально застарілу техніку з низькою ефективністю його використання, відсутністю запасних частин до них тощо. Як наслідок — українські ґрунти втрачають свою родючість, врожайність знижується, матеріальні та енергетичні витрати зростають. Ці фактори негативно впливають на якість сільськогосподарської продукції, знижуючи її конкурентоздатність на світовому ринку. Нині домінують залишається проблема оновлення технічної бази сільськогосподарських підприємств для розв'язання якої на ринку фінансових послуг запропоновано застосування лізингових операцій.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Проблеми щодо оновлення основних засобів жваво обговорюються вченими-економістами впродовж кількох років. В економічній науковій теорії питання щодо стану та оновлення основних засобів були доволі глибоко опрацьовані. З-поміж множини існуючих наукових праць, слід відзначити розробки відомих вчених П. Алтухова, В. Борисової, А. Гапенські, В. Гейця, Р. Гранта, О. Гудзь, М. Дем'яненка, В. Ковальова, М. Кропивка, Ю. Лупенка, Б. Майджера, М. Маліка, О. Могильного, Я. Пітера, Д. Портера, Н. Рязанової, П. Саблука, Р. Саблука. Натомість, залишаються проблеми, які постають перед сільськогосподарськими підприємствами в процесі оновлення основних засобів.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

На основі викладеного можна сформулювати завдання, яке полягає в наданні обґрунтованих пропозицій щодо застосування лізингових операцій як основного джерела процесу оновлення основних засобів на сільськогосподарських підприємствах.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Аналізуючи кількість основних засобів сільськогосподарських підприємств, можна відзначити, що їх кількість у продовж 2000—2011 рр. значно зменшувалася, що, у свою чергу, негативно впливає на обсяги та якість сільськогосподарської продукції (табл. 1). Значне зменшення кількості сільськогосподарської техніки пояснюється, по-перше, тим, що сільськогосподарські виробники мають дефіцит фінансових ресурсів для оновлення технічної бази, а по-

друге, тим, що придбана за останні роки сільськогосподарська техніка є більш потужною та ресурсозберігаючою і це значно зменшує кількість техніки. Але енергетична потужність сільськогосподарських підприємств зменшилася майже у 2 рази, зокрема енергетична потужність у 2000 році становила 69777 кВт, а у 2011 році — 36360 кВт. Нині в Україні аграрний сектор економіки оснащений сільськогосподарською технікою лише на 50—52%. Через технічну недосконалість не використовують близько 25% наявної техніки, готовність тракторів до польових робіт становить 76%, комбайнів — 65% [8].

Найбільша кількість сільськогосподарської техніки поміж сільськогосподарських підприємств за станом на кінець 2011 року зосереджена у господарських товариствах, у їхньому машинно-тракторному парку налічується близько 64080 тракторів, 50592 вантажних та вантажно-пасажирських автомобілів, 32164 машин для посіву та садіння, 7411 машин для захисту сільськогосподарських культур та 4587 сінокосарок. У розпорядженні приватних підприємств налічується 22544 тракторів, у виробничих кооперативів — 8604 одиниць техніки, у фермерських господарств — 31981 тракторів, а найменшу кількість техніки мають держані підприємства — 4437 одиниць.

Аналізуючи рух технічної бази сільськогосподарських підприємств за 2012 рік, можна відзначити, що саме у 2012 році сума надходження усіх видів техніки перевищує їх вибуття, тобто збільшує наявність засобів на кінець року, хоча у минулі роки сума вибуття основних засобів значно перевищувала їх надходження, що негативно вплинуло на діяльність сільськогосподарських підприємств. Крім того, збільшується сума нарахованого зносу основних засобів і становить 58—60%. До того ж, в Україні на 100 працюючих у сільському господарстві припадає менше ніж 6 тракторів і 4 вантажні автомобілі, тоді як у США — 180 тракторів і 136 автомобілів. Наведені показники свідчать про значний розрив у технічному оснащенні аграрного сектора країн, а також про підвищену потребу вітчизняних підприємств у оновленні технічної бази [8].

Необхідно зазначити, що за 2011 рік у складі машинно-тракторного парку збільшується частка більш потужних та продуктивних машин, переважно імпортних, але таке заміщення відбувається повільно внаслідок їх високої вартості та відсутності вільних фінансових ресурсів у сільськогосподарських підприємств.

Для відтворення технічного потенціалу аграрного виробництва до рівня технологічної потреби в найближчі 10 років необхідно щороку направляти на придбання основних засобів від 22 до 28 млрд грн. Слід зазначити, що

Таблиця 1. Наявність тракторів та зернозбиральних комбайнів у 2000–2011 роках

Рік	Трактори всіх марок, без тракторів, на яких змонтовані машини (штук)			Зернозбиральні комбайни (штук)			Крім того, міні-трактори і мотоблоки в господарствах населення (штук)
	усього	у тому числі		усього	у тому числі		
		сільськогосподарські підприємства	господарства населення		сільськогосподарські підприємства	господарства населення	
2000	382628	281650	100978	67366	65240	2126	...
2005	331457	196080	135377	59937	47150	12787	21923
2006	325505	182552	142953	59174	44252	14922	23467
2007	320034	169953	150081	57503	41032	16471	25608
2008	319872	161800	158072	57435	39091	18344	30564
2009	318788	153791	164997	56580	36783	19797	35602
2010	310248	137757	172491	53531	32750	20781	44067
2011	31340	134554	178926	54074	32062	22012	61479

сільськогосподарське виробництво є сезонним, найбільша сума витрат припадає на весняно-літній період, тоді як отримання доходу від реалізації сільськогосподарської продукції відбувається у осінньо-зимовий період, розбіжність у часі між витратами та отриманням доходу не дозволяє сільськогосподарським підприємствам акумулювати кошти на придбання основних засобів. Для оновлення технічної бази сільськогосподарських підприємств на ринку фінансових послуг запропоновано застосування лізингових схем [7, с. 38].

Лізинг у найширшому діапазоні визначається як певна підприємницька організаційна форма діяльності, що відображає відносини власності. Лізинг відображає не лише певну взаємодію виробничих сил, а й виробничі відносини, тобто лізинг відображає не лише матеріально-речову основу, а має й соціально-економічне призначення. Нині слід говорити про те, що лізинг знаходить все більше застосування в усьому світі: 25—30% інвестицій у розвинутих країнах припадають на лізингові операції. І близько 80% нових видів продукції виробляються саме на устаткуванні, взятому в лізинг.

Лізинг є відносно нове для української практики явище. Вперше лізинг з'явився в Україні за радянських часів, коли за допомогою подібних операцій фінансувалося придбання суден і авіатехніки [1, с. 67]. Однак ці угоди були нечисленними і займалися ними тільки декілька державних організацій, що входили, як правило, до системи відповідних міністерств, тобто про існування лізингу як певної самостійної цільної операції говорити не доводилося. З початком економічних трансформацій в Україні були створені спеціалізовані компанії, що займалися фінансуванням придбання майна через довгострокову оренду, більшість яких були структурними підрозділами банків.

Лізинг має багатofакторний прями́й і опосередкований вплив на макроекономічний простір. По-перше, лізинг виступає як кредит, тобто кредит у натуральній формі, що дає можливість купувати сучасніше устаткування та технології, а також нарощувати збут виготовленої продукції і ставати дієвим важелем маркетингу для виробників [2, с. 312].

Лізинг одночасно активізує інвестиції приватного капіталу у сферу виробництва, поліпшує фінансове становище безпосередніх товаровиробників і підвищує конкурентоспроможність малого і середнього вітчизняного бізнесу. У деяких країнах держава використовує лізинг для підтримки малого бізнесу, забезпечуючи надання лізингових операцій малим підприємствам. Багато різних моделей оподаткування завдячують своїм існуванням унікальній природі фінансового лізингу як форми фінансування купівлі майна, за якою лізингодавець утримує юридичне право власності, а лізингоодержувач бере на себе ризики та винагороди, що випливають з економічного права власності [3, с. 60].

Оскільки, лізинг є специфічним нетрадиційним методом кредитування, основне місце на ринку лізингу посідають банки. Аналіз джерел фінансування лізингових операцій у 2012 році доводить, що найбільшу питому вагу займають залучені ресурси, зокрема банківське кредитування — 84,24% (рис. 1).

Оцінка розподілу лізингових операцій за лізингоодержувачами свідчить, що у 2004 році на агропромисловий комплекс припадає близько 40% від загального обсягу чинних договорів, і понад 17% договорів припадало на транспортну галузь, у 2006 році вже — 28 і 29%, у 2008 році — 10,5% та 44,4% відповідно, а у 2012 році — 18,85% та 59,88% загальної вартості договорів (рис. 2)

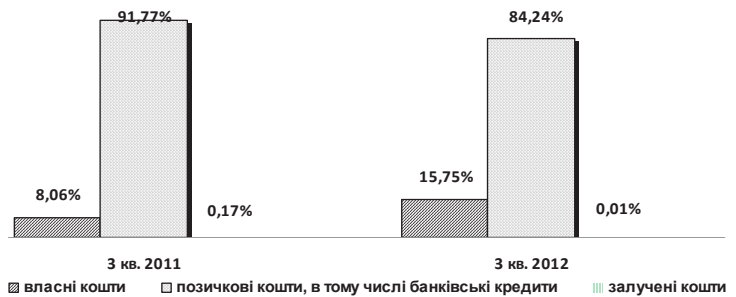

Рис. 1. Структура джерел фінансування лізингових операцій

[9]. У 2011 та 2012 роках сільське господарство займає 2 місце за кількістю укладених лізингових договорів, поступившись транспортній галузі.

Подолавши кризове падіння, що сталося на початку економічних реформ, кількісні параметри фінансового лізингу стрімко зростали до середини 2008 року, а в 2009 році спостерігається низхідний тренд цих показників, відчутним є скорочення темпів росту лізингових операцій та перекося у переорієнтації їх кредитування. І навпаки, у 2010 році відчутне зростання кількості лізингових операцій, а у першому кварталі 2012 року кількість лізингових угод досягла максимального значення і становила 3671, хоча вартість укладених угод була максимальною у другому кварталі 2012 року і становила 6749,4 млн грн (рис. 3).

Середня вартість діючої угоди станом на кінець 2012 року становить 1,51 млн грн., тоді як у 2011 році становила приблизно 1,74 млн грн. Вартість діючих договорів фінансового лізингу на кінець 2012 року становить 44,1 млрд грн., що на 10,5 млрд грн. більше ніж у 2011 році. Аналітичні дані свідчать про те, що банківські лізингові операції займають лідируючі позиції серед джерел оновлення технічної бази сільськогосподарських підприємств [9].

Загалом, в Україні поширення нетрадиційних методів кредитування відбувається як потреба уникнути нестачі фінансових ресурсів, різноманітних обмежень та труднощів господарювання, і їх обсяги ще незначні. Нині лізинг виступає не лише як послуга банку, а ще й додатковим способом залучення клієнтів. Значний песимізм викликає те, що фінансовий лізинг здійснюють лише близько 43 вітчизняних банків зі 180. Передусім, це спричинено тим, що банки опиняються в менш вигідних умовах по відношенню до лізингових компаній, через необхідність створення резервів на можливі втрати за позиками (1—20% залежно від класу позичальника, без обліку сумнівних і безнадійних позик з резервами в 50 і 100%). Кредитування українськими банками лізингових операцій є своєрідним, оскільки воно за відсутності стандартних умов переважно схоже на специфічний інструмент проектного фінансування. Ця специфіка породжує значний обсяг документів (близько 10—20 найменувань) для оформлення та обслуговування угоди, що можна віднести до недоліків лізингового фінансування в банку [9].

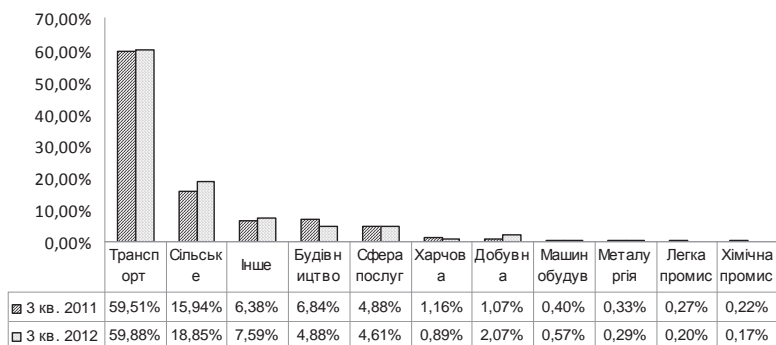

Рис. 2. Вартісний розподіл договорів фінансового лізингу за галузями 2011–2012 рр.

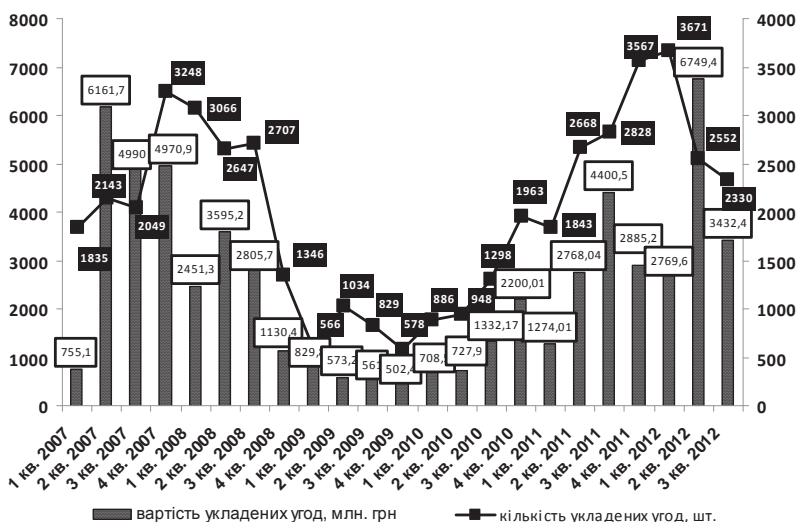

Рис. 3. Кількість і вартість укладених договорів фінансового лізингу поквартально 2007–2012 рр.

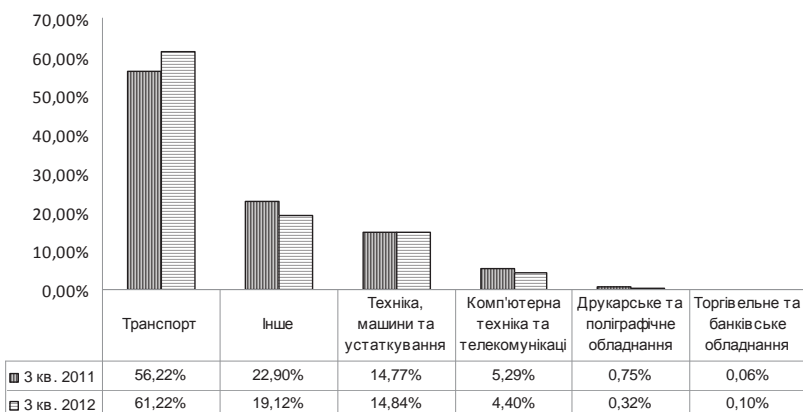

Рис. 4. Вартісний розподіл договорів фінансового лізингу за видом обладнання, на кінець періоду

Зараз банки використовують вісім технологій кредитування лізингових проектів сільськогосподарських підприємств: нетрадиційне кредитування лізингового підрозділу банку; кредитування банком, коли банк виступає засновником лізингової компанії; фінансування шляхом надання авалю векселів чи гарантії; заснування банком лізингової компанії разом з іншим банком, з виробником обладнання, з лізингодержувачем; проектне фінансування; створення лізингової компанії банком за участю іноземного інвестора; за допомогою організації банківського консорціуму; укладання лізингової угоди, коли банк є лізингодержувачем.

Аналіз кредитування лізингових операцій сільськогосподарських підприємств банками переконливо демонструє, що банки, виступаючи кредитором лізингодавця чи лізингодавцем, гарантом чи лізингодержувачем, мають

більше зиску, переваг і пільг, якщо вони здійснюють фінансовий супровід лізингових операцій через власну лізингову компанію, завдячуючи якій банк має змогу трансформувати проблемні активи за лізинговими технологіями.

Закономірністю банківського кредитування за лізинговими схемами є те, що кредитуються, як правило, високоліквідні об'єкти — придбання транспортних засобів (61,22%), сільськогосподарської техніки (14,84%) комп'ютерної техніки (4,4%); воно є середньостроковим фінансовим інструментом, зі зростання питомої ваги короткострокових договорів (до 2 років); безпосереднє кредитування сільськогосподарських підприємств займає лише 14%, а його обсяги не перевищують 15–16% попиту підприємств на інвестиції за лізинговими технологіями (рис. 4) [9].

ВИСНОВКИ

Потужними генераторами розвитку лізингового фінансування сільськогосподарських підприємств є: наявність відповідної нормативної бази, зростаючий попит сільськогосподарських підприємств на джерела середньо- та довгострокового кредитування виробничої діяльності; можливість отримання за лізинговими технологіями більш дешевих кредитів закордонних фінансових інститутів; наявність платоспроможних сільськогосподарських підприємств; необхідність оновлення технічної бази сільськогосподарських підприємств; низький рівень інвестицій в об'єкти виробничої сфери; відсутність фінансових ресурсів для оновлення технічної бази у більшості сільськогосподарських підприємств; використання нових форм збуту готової продукції постачальниками та виробниками сільськогосподарської техніки; необхідність застосування банками відповідних малоризикових фінансових інструментів.

Література:

1. Васильєва В.Г. Лізинг у технічному перенасиченні агропромислового виробництва / В.Г. Васильєва // Економіка АПК. — 2004. — № 7. — С. 66–69.
2. Гудзь О.Є. Фінансові ресурси сільськогосподарських підприємств: монографія / О.Є. Гудзь. — К.: ННЦІАЕ, 2007. — 578 с.
3. Луців Б.А. Сучасні аспекти лізингової діяльності банківських установ в Україні / Б.А. Луців // Вісник Університету банківської справи НБУ. — 2012. — № 1 (13). — С. 59–62.
4. Податковий кодекс України: № 2856-VI від 23 грудня 2010 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2011. — № 13–17. — С. 122.
5. Про лізинг: Закон України зі змінами від 14 січня 1999 року № 394 — XIV // Податки та бухгалтерський облік. — 2002. — № 20. — С. 5–9.
6. Про фінансовий лізинг: Закон України від 11 грудня 2003 року № 1381-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 15. — Ст. 231.
7. Третяк Н.М. Лізингові банківські операції як джерело оновлення технічної бази агроформувань // Фінансовий простір: міжнародний науково-практичний журнал / Черкаський інститут банківської справи Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ). — м. Черкаси. — № 1 (5) 2012. — С. 35–41.
8. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: ukrstat.gov.ua
9. Українське об'єднання лізингодавців [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.leasing.org.ua>

Стаття надійшла до редакції 02.04.2013 р.